

AZ ORSZÁGOS HADTÖRTÉNETI MÚZEUM ÚJ SZERZEMÉNYEI

Kerekes Zoltán

Közismert, hogy a múzeumok fő feladata a tevékenységi körükbe tartozó tárgyak és dokumentumok gyűjtése. Alapvető feladat ez, hiszen a történelem és hadtörténelem, a tudomány és technika, a különböző művészetek, az irodalom stb. régebbi korszakaiból fennmaradt emlékek felkutatása és összegyűjtése — tehát a jelen és a jövő számára való átmentése az a fundamentum, amelyre a múzeumok többi tevékenysége, egész tudományos és népművelő munkája épül. Az eredményes gyűjtőmunka szakértelmet, tervszerűséget, szemfülességet és főként sok utánajárást követel. Az ezzel járó fáradságért azonban bőven kárpótolja a múzeológust az a tudat, hogy újabb és újabb tárgyakkal gazdagíthatja múzeuma gyűjteményét. Az elégedettség és öröm érzése csak fokozódik, szinte kiteljesedik a muzeológusokban — akiket tévhitből gyakran volponei tulajdonságokkal ruháznak fel —, ha a raktárak polcain évről évre sokasodó muzeális anyagot, vagy annak legalább egy részét, állandó és alkalmi kiállításokon való bemutatás, illetve publikálás útján valóban közkinccsé tehetik. Ez a célkitűzés hatja át a jelen ismertetés szerzőjét is, amikor a Hadtörténelmi Közlemények olvasói részére mérleget készít az Országos Hadtörténelmi Múzeum 1961—1970. évi gyűjtőmunkájának eredményeiről. Ez a visszatekintés annál inkább időszerű, mivel a múzeum új szerzeményeiről éppen tíz esztendeje jelent meg ismertetés ebben a folyóiratban. Akkor az 1960. év új szerzeményeivel ismerkedhettek meg az olvasók, most viszont egy jóval terjedelmesebb időszak szerzeményezési adatait hozza nyilvánosságra a múzeum.

Ilyen hosszú távon az új szerzemények részletes ismertetése kötelet tenne ki — amire már hely hiányában sem vállalkozhatunk —, így csupán arra szorítkozunk, hogy (kivéve az 1970-es esztendő új szerzeményeit, amelyekkel bővebben foglalkozunk) a gyűjteménybe 1961-től bekerült új tárgyak és dokumentumok közül mindössze néhány, különösen értékes vagy érdekes darabról tegyünk említést.

Közismert, hogy az Országos Hadtörténelmi Múzeum hivatásának, jellegének megfelelően a magyar hadtörténelem tárgyi emlékeit — fegyverek, felszerelési tárgyak, egyenruhák, zászlók, kitüntetések stb. —, valamint kéziratos és nyomtatott emlékeit gyűjti. Ennek során a

*Az Országos Hadtörténeti Múzeum gyűjteményének gyarapodása
1961—1970*

Gyűjtemény- csoportok	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	Össz.
Fegyverek	266	61	93	47	39	224	28	29	93	27	907
Felszerelési tárgyak	73	15	48	19	52	143	25	27	53	17	472
Egyenruhák	101	672	91	218	155	323	142	111	300	454	2 567
Zászlók	9	15	4	3	2	11	13	6	14	10	87
Tárgyi emlékek	16	27	32	43	60	28	34	51	44	112	447
Numizmatikai gyűjt.	373	47	194	99	129	173	272	463	479	399	2 628
Bélyegzők	5	4	4	8	1	4	3	2	77	1	109
Hangemlékek	—	—	—	—	—	—	—	22	3	1	26
Modellek	782	46	43	14	124	2	3	179	24	68	1 285
Kéziratok	88	102	109	109	324	287	507	711	544	407	3 188
Nyomatványok	282	347	156	140	162	125	232	183	62	198	1 887
Levelezőlapok	7	83	91	163	56	246	728	1024	341	195	2 934
Festmények, grafikák	71	106	160	219	200	268	270	221	120	169	1 804
Szobrok	30	2	11	5	3	13	7	4	9	8	92
ÖSSZESEN	2103	1527	1036	1087	1307	1847	2264	3033	2163	2066	18 433

szabadságharcok, a forradalmi honvédő háborúk, az internacionalista és antifasiszta küzdelmek emlékeire különösen nagy figyelmet fordít. Egyes gyűjteménycsoportoknál, például a fegyvereknél, kitüntetések-nél és emlékérmeknél, képeslapoknál stb. a muzeológus tevékenysége nemcsak a magyar vonatkozású anyagra irányul, hanem kiterjed a külföldi, az egyetemes anyagra is.

A gyűjtés általában vásárlás, ajándékozás, hivatalos kiutalás és olykor csere útján történik.

A múzeum 1961—1970-es gyűjtőmunkájának eredményeit elemezzük először a számok oldaláról. A 10 év alatt begyűjtött tárgyi- és dokumentumanyag össz mennyisége 18 433 darab. A gyarapodás 10 424 tárgyból és 8009 darab kézírásos, illetve nyomtatott dokumentumból tevődik össze. A tárgyi anyagból 1896 képzőművészeti tárgy, tehát festmény, szobor és grafika.

A mellékelt táblázat segítségével bemutatjuk az 1961—1970. évi gyarapodást az egyes gyűjteménycsoportokra és évekre lebontva.

A táblázatból kitűnik, hogy a gyűjtemény növekedése 1961 és 1970 között 1968-ban volt a legnagyobb és 1963-ban a legkisebb. A szerzeményezés szempontjából 1968-on kívül „jó” évnek mondható az 1961., 1966., és 1969-es, valamint az 1970-es év is. Ezekben az években az új szerzemény össz mennyisége ugyanis meghaladta a 2000 darabot. Az 1970-es esztendő gyűjtése — melynél csak az augusztus közepéig szerzeményezett anyagot vehettük figyelembe — előreláthatólag megdönti az 1968-as gyarapodási „rekordot” is. A gyarapodás mennyiségét az egyes gyűjteménycsoportok szerint elemezve megállapíthatjuk, hogy a kézíratos dokumentációs anyag növekedése volt a legnagyobb és legkevésbé a hanglemezek gyűjteménye (hanglemezek, magnószalagok) növekedett. A tárgyi anyagot tartalmazó gyűjteménycsoportok közül a numizmatikai gyűjteménybe (érmék, kitüntetések, jelvények) és az egyenruha-gyűjteménybe került be a legtöbb darab.

A gyűjtemény növekedésének elemzésénél természetesen nemcsak a mennyiségi tényezőt kell tekintetbe venni, hanem a szerzeményezett darabok minőségét, értékes és ritka voltát is. Az is világos, hogy például középkori szálfegyver, vagy XVIII. századi hadizászló nem kerülhet olyan mennyiségben a gyűjteménybe, mint mondjuk XX. századi nyomtatványok, vagy katonai tárgyú képeslapok. (Ez nem zárja ki, hogy lehetnek igen értékes és ritka nyomtatványok és képeslapok is.)

Ezután vegyünk szemügyre néhány, valóban kurióznak tekinthető, értékes darabot az 1961—1969-es évek új szerzeményeinek gazdag anyagából. Valljuk be, nem is olyan könnyű feladat egy gyarapodási szempontból igen eredményesnek mondható évnek, mint az 1961, a több mint kétezres nagyságrendű új szerzeményi anyagából kiválasztani azt a néhány tárgyat és dokumentumot, amelyek kellően reprezentálhatják az egész év gyűjtőtevékenységének eredményeit.

1961 a fegyvergyűjtemény gyarapodása szempontjából az 1961—70-es időszak kiugró éve volt. Különösen jelentős darabok — XIV—XV. századi csillagfejű, gerezdes és tollas buzogányok, számszeríj, paj-

zok, valamint sodronying — szerepeltek abban a kollekcióban, amelyet a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia adott át a múzeumnak. Koreai fegyverbarátaink ajándékként került be a gyűjteménybe több, az amerikai csapatoktól zsákmányolt fegyver, így 1911 M. Colt-pisztoly, 30 M. gépkarabély stb. Fábry József, a szlovákiai Petőfi-partizánegység parancsnoka a partizánharcokban használt pisztolyát, valamint távcsövét és tájolóját 1961-ben ajándékozta a múzeumnak. Ugyanabban az évben gazdagodott a gyűjtemény Kossa István partizánruhájával, valamint Kun Ferenc csehszlovákiai partizán zubbonyával és sapkájával. A dokumentációs anyag két érdekes darabja: a Jászberény és környéke nemességét a katonai beszállásolásoktól és különböző háborús terhektől mentesítő, 1685. július 1-én kelt menlevél, valamint a Greven-huszárezred 1782. május 14-én datált mustralajst-roma.

A képzőművészeti gyűjtemény 1961-es szerzeménye a Barkóczi Ferenc kuruc tábornokot ábrázoló, egykorú olajfestmény.

Az 1962-es új szerzemény kiemelkedő darabja Stromfeld Aurél személyi tárgyai: tábori sapkája, kulacsa, lovaglópalcája, valamint pecsétnyomója. Ugyancsak a Magyar Tanácsköztársasághoz fűződik egy jelvény-nyomó klisé, amellyel 1919-ben május 1-i jelvényeket gyártottak. A klisé, készítője, egy aradi születésű munkás, aki Amerikába emigrált, szuroktömbbe rejtve őrizte és 1962-es hazalátogatása során ajándékozta a múzeumnak. A zászlógyűjteményt gyarapította az 1848-as honvédsereg 42. zászlóaljának zászlójából fennmaradt két foszlány, amelyeket Babics János egri prépost-kanonok, Horváth Mihály kultuszminiszter államtitkára rejtett el a kapitulációkor. Az 1962-es új szerzemény kiemelkedő dokumentuma Apafy Mihály erdélyi fejedelem hitvesének, Bornemissza Annának a fejedelmi székhely, Fogaras vára alkapitánya, Veres Péter részére kiadott instrukciói. Az 1670 körül kézírással írt, magyar nyelvű, a fejedelemasszony aláírásával ellátott utasításban a vár őrzésével, karbantartásával és a várórség feladataival kapcsolatos rendelkezések szerepelnek.

1963-ban került be a gyűjteménybe Steinmetz Miklósnak, a budapesti felszabadító harcokban hősi halált halt magyar származású, szovjet parlamentternek Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozatú posthumus kitüntetése, valamint Kelemen Dezső dunavarsányi partizán kettéfűrészelt csövű vadászpuskája, melyet partizán-tevékenysége során használt. A hadtörténeti tárgyi emlékek gyűjteményét gazdagította az a hatrekeszes díszdoboz, amelyet Mecséry Gusztáv 1848-as honvéd őrnagy munkácsi rabsága idején, az 1850-es években tiszafából készített. Az 1963-as év igen értékes szerzeménye Kosztolányi Móric ezredes komáromi parancskönyve, melybe az 1849. április 30—szeptember 30. között kiadott parancsokat írták be. II. Rákóczi Ferencnek a kuruc hadsereg részére egyenruhákat készítő rimaszombati szabó cég tagjait a katonáskodás alól felmentő, 1704. május 12-én az ordasi táborban kiadott pátense is 1963-as szerzemény.

1963-ban a szovjet-oroszországi magyar internacionalistákra vonatkozó több értékes dokumentummal gyarapodott a gyűjtemény; első-

sorban Szabados Sándornak, a fogolycsere útján a Szovjetunióba emigrált 1919-es népbiztosnak 1963-ban megvásárolt hagyatékával, amelyben — többek között — megtalálható az Omszokban kivégzett Ligeti Károly síremlékének felállításához kibocsátott gyűjtőív, valamint Kun Béla 1922. május 3-án kelt levele stb.

1963-ban vásárolta meg a múzeum a 48-as honvédsereg csapatainak 1849 áprilisi, gödöllői díszszemléjét megőrkítő, egykorú tollrajzot, amelyet Than László készített.

Hajlé Szelásszié, etióp császár 1964-es magyarországi látogatásakor egy díszpajzsot és két dárdát adományozott a múzeumnak. 1964-ben ugyancsak ajándékként került a gyűjteménybe Telkes Antal internationalistának a Szovjetunióból hazahozott teáskannája.

Az 1944—45-ös budapesti fegyveres ellenállás során illegális igazolványok készítéséhez gyártott, „Az m. kir. 2. honvéd haditudósító század parancsnokság” szövegű véseteket, valamint az 1943-ban kivégzett Löwenwirth Miklós belgiumi magyar partizán személyi tárgyait — pipáját, sípját, zseblámpáját — a Magyar Partizán Szövetség 1964-ben adta át a múzeumnak.

Ritkaságszámba menő 1964-es szerzemény II. Ulászlónak Drágffy Bertalan erdélyi vajda részére 1496-ban kibocsátott oklevele.

1965-ben vásárlás útján jutott a múzeum birtokába egy XV. századi ágyúcső, valamint a Bercsényi Miklóst ábrázoló, fából készített egykorú szobor. Váradai Sándor és Illés Sándor újpesti partizánok, továbbá Mőd Péter franciaországi magyar partizán illegális igazolványait 1965-ben szerzeményezte a múzeum.

Az 1966. évi új szerzemény kiemelkedő darabjai Gyárfás Lajos határőr legénységi és tiszti frakkja, valamint 1837 M. gyalogos tiszti kardja. A kávébarna színű frakkokat Gyárfás Lajos az 1840-es években előbb az erdélyi 15. határőrezredben, majd az 1848-as honvédsereg tisztjeként viselte. A szabadságharc bukása után Nagyszébenben raboskodó Gyárfásról 1850. március 21-én készített ceruzarajz-portré a képzőművészeti gyűjteményt gazdagította.

1966-ban vásárolta meg a múzeum Pacor Kálmán tábornok magyaros jellegű, vörös díszgyenruháját, valamint azt a kínai utazóládát, amelyet az 1900-as boxer-felkelés leverésében részt vett osztrák—magyar hajóhad egyik tisztje, Lucich Károly sorhajókapitány hozott haza Kínából.

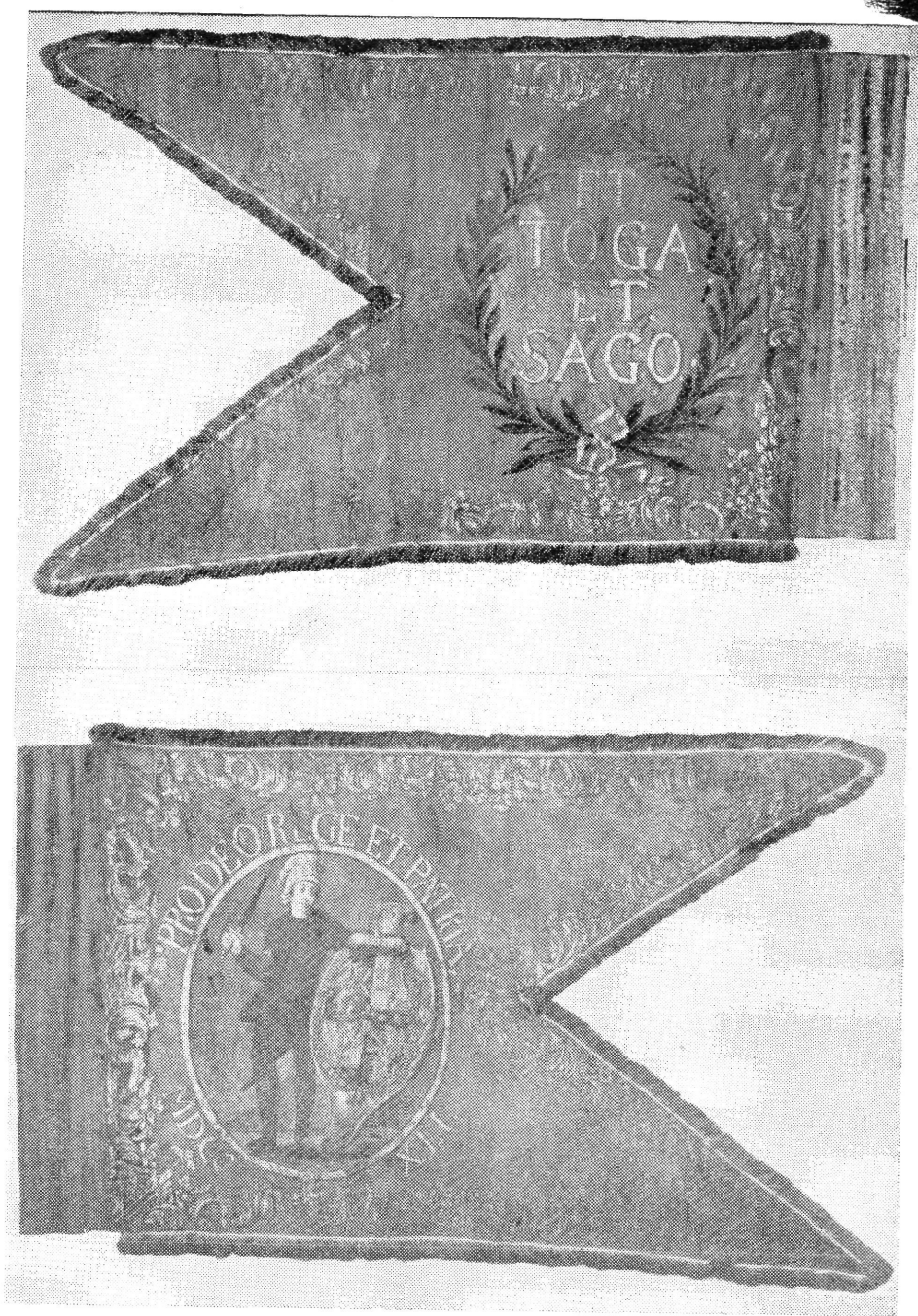
Bethlen Gábor erdélyi fejedelem zászlójának két töredéke, továbbá az Eszterházy-huszárezred XVIII. századi lobogójának maradványai szintén 1966-ban szerzeményezett, értékes hadtörténeti emlékek.

Az 1966-os szerzemény rendkívül érdekes képzőművészeti darabja a 99 éves Balázs Mihály abai veterán katonát ábrázoló olajportré. Balázs Mihály 43 évig szolgált a cs. kir. hadseregben és részt vett már Belgrád 1789-es ostromában is. A festményt Wyrostek Eduárd készítette 1847-ben.

Az 1967-ben gyűjtött kiemelkedő jelentőségű tárgyak közül is két hadizászlót kell elsőnek említeni. Az egyik az 1741-es nemesi felkelés idején Sopron megyében felállított 3. insurreccionális huszárezred bor-

Wrostek Eduárd: Balázs Mihály veterán katona — 1847

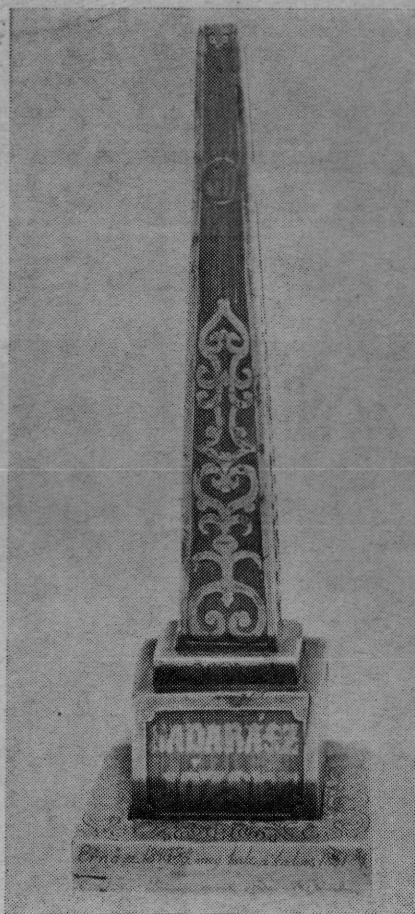

A Sopron megyei 3. insurrectionalis huszárezred zászlója — 1741

dóvörös, damaszselyemből készült zászlója; a másik, az 1848—49-es 1. vadászrezred Munkácson alakult 2. zászlóaljának zászlója, amelyet a szabadságharc bukása után 18 évig szentképnek álcázva őriztek a hosszúmezei görögkeleti templomban.

A 48-as szabadságharcot követő megtorlás során 9 évi várfogságra ítélt Madarász Józsefnek olműtzi fogsága idején készített 2 faragványa, valamint bátyjának, a világosi kapituláció után az Amerikai Egyesült Államokba emigrált Madarász Lászlónak Iowából unokaöccséhez írt, 1869. július 25. keltezésű levele szintén 1967. évi szerzemény.

Elgondolkoztató összefüggések húzódnak meg amögött a két tárgy mögött, amelyekkel éppen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának esztendejében gyarapodott a gyűjtemény. Az egyik:

Madarász József faragványa, amelyet az 1850-es években, olműtzi rabsága idején készített

II. Miklós cár 1896. május 26-i koronázásának emlékére készített fajszt díszpohár, a másik: egy orosz katonai ingzubbony, egy gimnasztyorka. A sárkányölő Szent György alakjával, valamint a cár és hitvese névjelével díszített poharat Vécsey Géza, az Osztrák—Magyar Monarchia szentpétervári kultúrattaséja kapta és hozta haza; a gimnasztyorkát Erős István hadifogoly, egy internacionalista lovasezred katonája viselte a szovjet-oroszországi polgárháborúban.

Az 1919-es Vörös Hadsereg dunai flottillája 1919 júniusában Paksnál elsüllyedt „Bácska” nevű aknarakó hajójának roncsait 1966 őszén kiemelték a Dunából. A roncsok között talált pipa és hordó, valamint a hajó sárgaréz névbetői és dudája 1967-ben a múzeum gyűjteményébe került.

Van Royen Henriné, született Jakab Elvira, 1967-ben adta át a múzeumnak azt a 48 évig féltve őrzött, „Éljen a Vörös Hadsereg” feliratú két vörös papírzászlót, amelyekkel annakidején, 1919 április—májusában, mint fiatal lány a frontra induló vörös katonáknak intgetett.

Végül az 1967. évi szerzeményből hadd említsünk meg, szinte csak felsorolásszerűen, néhány jelentős kéziratot emléket. A legkorábbi III. Ferdinánd 1638. február 24-én kelt nemesség-adományozó oklevele Nyadrak Miklós részére a Bethlen Gábor hadjárata idején szerzett érdemeiért, valamint apjának Győr 1598-as visszafoglalásánál tanúsított helytállásáért. II. Rákóczi György erdélyi fejedelem Gyulafehérvárott 1654. január 30-án írta alá azt a pátent, amelyben Laczkó nevű udvari puskásának elengedte az adóját. Lignovszky Ferenc ezredesi kinevezésű okirata 1741. október 10-i keltezésű. Moszkva 1932. március 5., és Boulogne 1937. március 21., Zalka Máté két levelének dátuma, melyeket Budapesten élő unokahúgának, Fischer Laurának küldött. A boulognei levelet útban Spanyolország felé írta.

Molnár Istvánnak, a spanyolországi nemzetközi brigádok magyar zászlóalja parancsnokhelyettesének, majd a második világháború idején a belga partizánhadsereg magyar százada parancsnokának cigarettatárcája 1968-ban került a gyűjteménybe. A bőrből készült tárca ezüst fedelébe a következő szöveget vésték: „Pueblo Espanol L Campanario Mudéjar. Recuerdo de los Canbatientes de la 84 Brigada”.

1968-ban adták át a múzeumnak a Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter vezetésével 1967 májusában Vietnamba látogatott magyar katonai küldöttségnek ajándékozott tárgyakat: többek között a Hanoi felett 1967. május 5-én lelőtt F 105-ös típusú amerikai repülőgép roncsának egy darabját, továbbá amerikai pilótaöltözetet, ejtőernyőt és egy, Kínát, Vietnámot és Laoszt ábrázoló amerikai pilótatérképet stb.

1968. évi szerzemény egy 1848-as honvéd tábori lelkész sapkája, valamint a Rommel vezette hírhedt „Afrika Korps” egyik katonájának zubbonya.

A Pestvidéki Gépgyár KISZ-szervezete a múzeum részére elkészítette és 1968-ban átadta a Magyar Néphadsereg légiereje több repülőgép-típusának 1 : 10 léptékű modelljét.

1968-ban több jelentős külföldi jelvénnel és kitüntetéssel gyarapodott a numizmatikai gyűjtemény. Kidais Viktor Vorosilov-lövészjelvényén és Papp-Kökényesdy Sándor vezérőrnagy II. fokozatú Jugoszláv Zászlórendjén kívül bekerültek a gyűjteménybe olyan értékes, ritka darabok, mint a Montenegrói Függetlenségi Rend I. osztályának csillaga, az orosz Szent Anna Rend II. fokozata, a szász Fehér Súlyom Rend parancsnoki keresztje a kardokkal, a spanyol Izabella Rend lovagkeresztje, a perzsa Felkelő Nap és Oroszlán Rend II. osztálya és annak csillaga, a porosz Fekete Sas Rend középkeresztje stb.

A képzőművészeti gyűjtemény 1968. évi szerzeményei között szerepelt a „marsaljai ezer” vörösinges harcosaként 1860-ban Palermónál elesett Tüköry Lajost ábrázoló egykorú vízfestmény, valamint Nagy Istvánnak egy öreg népfelkelőt megörökítő 1916-os pasztellképe.

Münnich Ferenc 7,65-ös Walther-típusú ismétlőpisztolyát 1969-ben özvegye ajándékozta a múzeumnak. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és polgárháború egy másik kiváló harcosának, az 1969-ben elhunyt Garasin Rudolfnak a hagyatékából is számos értékes tárgyi emlékekkel gazdagodott a múzeum. Ezek közül csupán a kijevi internacionalista lovasezred parancsnokaként viselt derékszíját, 1:126 000 léptékű parancsnoki munkatérképét, zsebóráját, valamint a Nagy Honvédő Háborúban használt távcsovét említjük meg. A Garasin-hagyoték kuriózum darabjának tekinthető egy vörös huszársapka, egyike azoknak, amelyeket a kijevi internacionalista lovasezred magyar harcosai viseltek. Az ezred az osztrák—magyar 6. közös huszárezrednek Kijevben hátrahagyott raktárából látta el magát vörös huszársapkákkal.

1969-ben az országban egyedülálló hadtörténeti zászlóemlék birtokába jutott a múzeum. Megvásárolta a Verbőczy Kálmán százados parancsnoksága alatt 1918. december 9-én Kolozsvárott megalakult „Kolozsvári Magyar Némzetőr Csapat” zászlóját. A zászlóaljnyi nagyságú alakulat, amely 1919 áprilisában a Székely Hadosztály kötelékébe került, Kratochwill ezredes fegyverletételi parancsát megtagadva, csatlakozott a Tisza vonalát védő 39. dandárhoz. Ekkor már Erdélyi Vörös Vadász Zászlóalj néven szerepel. A Tiszántúl kiürítése után a zászlóalj a Landler-hadttest 39. ezredének III. zászlóaljaként vett részt az északi hadjáratban és a júliusi tiszai támadásban. A Tanácsköztársaság bukása után a zászlót Verbőczy Kálmán zászlóaljparancsnok rejtette el és őrizte meg.

Az 1969-es új szerzemény másik érdekes zászlóemléke, az 1912-ben épített 3500 tonnás Helgoland-cirkáló főárbóc-lobogójának darabja. A lobogót 1918 novemberében Cattaróban szabdalták fel. A múzeumba bekerült darabot annakidején Burgmayer Ferenc, a cirkáló egyik gépésze vette magához.

Ugyancsak haditengerészeti vonatkozású tárgy a Radetzky-csatahajón 1910-től 1914-ig szolgáló Kuklis Imre gazdagon hímzett tengeresz-emlékkendője.

Egy 56 darabból álló kardkészítő szerszámkészlet 1969-ben történt megvásárlásával a múzeumot az a törekvés is vezette, hogy a jövő számára megmentse egy kiveszőben levő iparág emlékeit.

1969-ben a szovjet Déli Hadseregcsoporth-parancsnokság a múzeumnak ajándékozta a „Magyar—szovjet katonabarátkozás a közös hadgyakorlaton” és a „Rakéta menetben” című festményeket. A képzőművészeti gyűjtemény 1969. évi új szerzeményei közül megemlítjük még Rudnay Gyulának első világháborús csatajelenetet ábrázoló olajképét, valamint Sonborn osztrák festőnek az 1848. szeptember 29-i pákozdi csatát megörökítő, 1853-ban alkotott olajfestményét.

Olcsay Kiss Zoltán szobrászművésznek Szamuely Tiborról készített polybronz mellszobrát a Művelődésügyi Minisztérium vásárolta meg a múzeum részére, ugyancsak 1969-ben.

A továbbiakban bemutatjuk a Hadtörténeti Múzeum 1970-es gyűjtőmunkájának eredményeit, az előző évekenél kicsit részletesebben.

A múzeum 1970-ben 1266 db tárgyat és 800 db kéziratot és nyomtatott hadtörténeti dokumentumot gyűjtött. Az 1970-es új szerzemény összmennyisége tehát 2066 db.

A múzeum fotoarchívuma 1970 augusztus közepéig 2401 tétel fényképpel, 2007 tétel fényképnegatívval, 17 fényképalbummal (526 fénykép), 1 tekercs diafilmmel (60 kocka) gazdagodott.

A *fegyvergyűjteményt* gyarapító szálfegyverek közül a legjelentősebb és egyben a legkorábbi darab egy, a XVI. század elején készült szablya. Pengéje 57 cm hosszú, enyhén ívelt, a hegye csapott. Hengerded alakú, a végei felé vastagodó keresztvasából hüvelykujjtámasz nyúlik ki. A 10,5 cm hosszú markolatvas erősen ívelt, a markolathéjak hiányoznak.

Vásárlás útján került a gyűjteménybe egy perzsa eredetű díszkard, amelynek 75 cm hosszú, enyhén ívelt, lekerekített hegyű, fokéllal ellátott pengéjét vésett ornamentika díszíti. Asszimetrikusan lefelé-felfelé hajló keresztvasa gombban végződik, elefántcsontból készült markolatának gombját oroslánfejnek képezték ki. A keresztvasat a markolatgombbal lánc köti össze. Bőrrel borított hüvelye három helyen sima ezüstlemez vasalással van ellátva.

Az újonnan szerzeményezett szabvány szálfegyverek közül kettőnél a személyi vonatkozások is ismeretesek. Pletheiss Antal 1837 M. osztrák—magyar gyalogsági kardját az 1848 márciusi bécsi forradalomban — erre utal a pengébe gravírozott „13. 14. 15. März 1848. Für Gott, Freiheit u. Vaterland” felirat —, majd honvédtisztként a szabadságharcban használta. A másik darab Kodár Jenő százados, osztrák—magyar hajómérnök kardja, melyet a század elején Polában, a Radetzky-iskolahajón előadó-tanárként viselt.

A múzeumnak „A Varsói Szerződés hadseregei” című, még ebben az évben megnyíló kiállításához a baráti hadseregek ajándékaiként került a gyűjteménybe 1—1 szovjet tengerésztiszt, illetve bolgár főtiszt, továbbá az NDK Nemzeti Néphadseregében a szárazföldi csapatok és a légierő tisztjei, valamint a hadiflotta tisztjei számára rendszeresített tőr 1—1 példány.

A kézi lőfegyverek gyűjteménye 9 pisztollyal gyarapodott. Közülük 4 elöltöltős pisztoly, 2 forgópisztoly, 3 pedig automatapisztoly. Az elöltöltősök között van egy, a XVIII. század végén Regensburgban készített kováspisztoly, amelyet az 1850-es években csappantyúsra alakítottak át. A pisztolyok egy része nem katonai, például egy Biedermann-rendszerű 5,5 mm űrméretű osztrák négycsövű pisztoly. Az új anyagban van egy harckocsi elhárításhoz használt 39/a M. magyar lángkézigránát is. Az üvegből készített gránáttestet benzinnel töltötték meg és a külön ráerősített ampulla foszforos gyújtóanyagával gyújtották. Tartozéka zöldre festett fémtok.

Az *egyenruházati gyűjtemény* 1970. évi szerzeményeiből először az osztrák—magyar, tehát az 1918 november előtti időszakból származó számottevőbb darabokat vesszük szemügyre. A fentebb már említett Kodár Jenő hajómérnök százados 1910 M. flottakabátja, díszöltözetéhez használt 1900 M. mellénye és 1903 M. vállrojtja (epaulette) egytől egyig hézagpótló darab. Ugyanezt mondhatjuk arról a körköpenyről is, amelyet a bécsi Dorotheum aukcióján vásároltatott a múzeum. A körköpenyt Tiller Mór és Társa nevű bécsi egyenruházati cég 1911-ben készítette Rossbacher százados részére, aki akkor a 21. vadászászlóaljnál szolgált, majd 1912. november 1-i őrnagyi előléptetése után a 42. gyalogezred 3. zászlóaljának lett a parancsnoka. A csukaszürke, finom posztóból készült körköpenyen narancssárga hajtókák és fehér gombok vannak.

Az ún. közös hadsereg egyenruházati darabja az a huszárcsákó és sapka is, amelyet a cs. és kir. 13. huszárezred tisztje, dr. Bakos Géza tartalékos százados viselt.

A kiegyezés után felállított honvédségnek csupán egyetlen egyenruházati tárgya szerepel az új szerzeményben; egy 1892 M. honvéd gyalogostiszti csákó, hadnagy-főhadnagyi rangjelző paszománnyal.

A Horthy-hadsereg egyenruházati anyagának említésre méltó újabb darabjai dr. Matisz Dezső 1931 M. honvéd állatorvosi társasági zubbonya (századosi rangjelzéssel) és 1931 M. honvéd állatorvosi atillája (őrnagyi rangjelzéssel).

Az antifasiszta harc értékes egyenruházati emléke az 1969-ben elhunyt Szabó Ferenc kétszeres Kossuth-díjas zeneszerző hagyatékából özvegye ajándékként átadott szovjet ingzubbony (főhadnagyi válllappal). Szabó Ferenc, aki fiatal korától részt vett a munkásmozgalomban, 1932-ben a Szovjetunióba emigrált és a második világháború idején a Vörös Hadsereg politikai tisztjeként vette ki részét a hitleristák elleni harcból.

A Magyar Néphadsereg megszületésének időszakából származó újabb szerzemény Vörös János vezérezredesnek, az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi miniszterének 1945-ben viselt tábornoki tányérsapkája, valamint Boér Viktor nyugalmazott tüzérezredes 1945 M. tiszti társasági zubbonya és pantallója. Boér ezredesnek a második világháború idején is viselt vállszíjas derékszíján látható, géppisztoly lövedékek ütötte nyomok 1944. október 15-én keletkeztek, amikor Boer alezredes néhány tisztjével együtt meg akarta akadályozni, hogy a

nyilasok elfoglalják az Andrassy-laktanyát. Az ellenálló tisztteken gépisztolyos nyilasok ütöttek rajta és lelőtték őket. Boér tizenkét haslövést kapott és a helyőrségi kórházba került, ahonnan súlyos sebesülten megszöktették. A nyilasok elől bujkálva érte meg a felszabadulást.

Az 1969. augusztus 15-én elhunyt Garasin Rudolf ny. ezredesnek, az októberi forradalom és az orosz polgárháború Lenin-Renddel kitüntetett harcosának határőrtiszti tányérsapkája is ebben az évben került a gyűjteménybe. Garasin Rudolf 1957 augusztusáig, Ulan-Batori-i nagykövetté való kinevezéséig a BM Határőrség parancsnokának helyettese volt.

Az 1970. évi új szerzemény zömét azok az egyenruházati darabok teszik ki, amelyeket a baráti hadseregek ajándékoztak a múzeumnak a Varsói Szerződés hadseregeit bemutató kiállításához.

A *felszerelésgyűjtemény* új darabjai közül a legrégebbi egy XIV. századi fél pár sarkantyú. Az első világháború időszakából származó egyetlen darab egy nem szabványos, hatajtos, „1916 Honvéd Hadikórház Vác” felirattal ellátott kis szekrény, amelyben annak idején feltehetően gyógyszert tároltak. A második világháború antifasiszta partizánharcainak emléktárgya a kommunista emigráns Földes Pál elvtársnak, a brjanszki erdőben küzdő magyar partizáncsoport parancsnokának szovjet térképtáskája. Az új szerzeményben 1936 M. magyar hátizsák, a hitlerista hadsereg részére 1939-ben gyártott egészségügyi bőrtáska, valamint 1940-ben készült magyar evőcsésze is szerepel.

A *zászlógyűjtemény* ez évi gyarapodásának a XIX. század első feléből származó darabjai a cs. és kir. 5. huszárezred két zászlószalagja. Az egyik szalagon a következő felirat olvasható: „MARCHESA TERESE BOTTA ADORNO NATA BECARIA DAMA DELL' VISIGNE ORDINE DELLA CROCE STELLATA 1818.”

A kecskeméti 38. honvéd gyalogezred első világháborús menetzászlója ajándékozás útján került a múzeumba.

A Szovjet Fegyveres Erők Központi Múzeuma 5 zászlót adott a készülő Varsói Szerződés kiállításunkhoz. Ezek között van egy Vörös Zászló Renddel és Szuvorov Renddel kitüntetett gárda-harcokoszred zászlója (másolat), amelyen Lenin hímezett portréja látható. A zászló az említett rendjelek szalagjait is viseli. A szovjet ajándék eredeti darabokat is tartalmaz. Ezek egyike a Zseleznyakov cirkálónak az 1968 júliusi „Szever” hadgyakorlaton viselt, közel 6 m hosszú árbocszalagja.

A múzeum *numizmatikai gyűjteményébe* 1970-ben bekerült osztrák—magyar, tehát az 1918-as őszirózsás forradalom előtti időszakból származó rendjelek, érdemérmek és emlékérmek között két jelentősebb darab van. Az egyik az 1686-ban alapított Csillagkereszt Rend zománcozott arany jelvénye (a rendjelvény legkésőbbi változata), amelyet a Magyar Nemzeti Múzeumtól csere útján szerzeményeztünk. A másik figyelemre méltó darab az 1848. december 21-én alapított „Tiroli Honvédelmi Emlékérem” egyik példánya. Az ezüsből készült érem előlapján I. Ferenc József mellképe és „Franz Joseph I. Kaiser von Oesterreich” felirat látható. Hátlapján csupán felirat van, amely a következő:

„Mit Gott für Kaiser und Vaterland” és „Dem tiroler Landes Verteidiger 1848”.

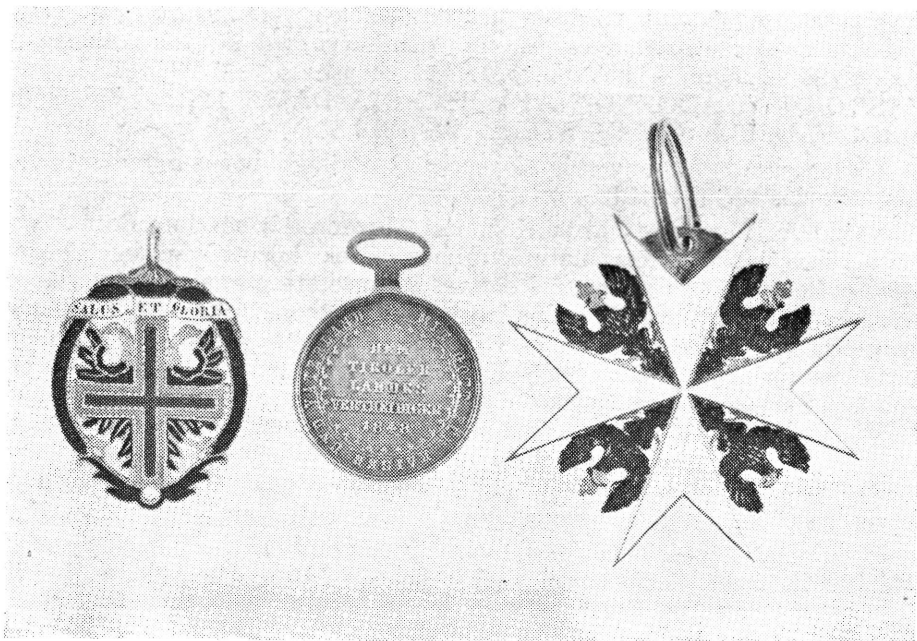
A Horthy-rendszer időszakában alapított, illetve adományozott Magyar Érdemrend különböző fokozataiból 1 nagykereszt csillag, 1 középkereszt, 1 középkereszt csillag és 2 lovagkereszt a gyarapodás.

A felszabadulás után alapított érdemrendekből, kitüntető és emlékérmekből viszonylag kevés új darab került a gyűjteménybe. Ezek közül a legbecsesebb Szőnyi Mártonnak, a Bükkben 1944. szeptember 7-én hősi halált halt ejtőernyős partizán-harancsnoknak postumus Magyar Szabadság Érdemrendje.

A múzeum felettes szerveinek hivatalos kiutalása jóvoltából a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 10 példányával, továbbá a Szolgálati Érdemérem és a Honvédelmi Emlékérem különböző fokozatainak 60 példányával gazdagodott a gyűjtemény.

A numizmatikai gyűjtemény új szerzeményeinek jelentős hányadát külföldi darabok alkotják. A gyűjtemény a régebbi keletű külföldi rendjelekből — többek között a porosz Johannita Rend parancsnoki keresztjével (anyaga zománcozott arany), a Szent Száva Rend II. osztályával és a hozzátartozó csillaggal, valamint a Román Korona Rend Englert Emil részére adományozott lovagkeresztjével gyarapodott.

Az 1970-ben gyűjtött numizmatikai anyagban 135 olyan kitüntetés, jelvény, plakett van, amelyeket a baráti hadseregek ajándékoztak a

1. Csillagkereszt Rend jelvénye. 2. Tiroli Honvédelmi Emlékérem — 1848.
3. Porosz Johannita Rend parancsnoki keresztje

múzeumnak. Ebben a tekintélyes mennyiségű kollekcióban olyan rangos érdemrendek találhatók, mint a szovjet Lenin Rend, és az Októberi Forradalom Rend, a bolgár Georgi Dimitrov Rend és az 1944. szeptember 9. Rend, a román Augustus 23. Érdemrend. A tekintélyes érdemrendek mellett a múzeum számára igen becsesek az olyan, közelmúltban alapított emlékérmek is, mint a Bolgár Néphadsereg megalakulásának 25. évfordulójára kibocsátott emlékérem, továbbá az olyan művészi kivitelű plakettek, amelyenekkel lengyel fegyverbarátaink gazdagították a gyűjteményt.

A szovjet Harci Érdemekért elnevezésű kitüntető érem két példányban is szerepel az új szerzeményben. Az egyik példány a Szovjetunióból kapott kitüntetés-anyagban szerepel, a másikat Szabó Ferenc kapta 1943. február 22-én a Nagy Honvédő Háborúban tanúsított helytállásáért. A kitüntetést a zeneszerző özvegye ajándékozta a múzeumnak.

Mielőtt a *hadtörténeti tárgyi emlékek gyűjteményének* jelentősebb új szerzeményeiről szót ejtenénk, szükségesnek tartjuk, hogy megvilágítsuk ennek a gyűjteménynek a jellegét. Ebben a gyűjteményben a már eleve emléktárgynak készült, vagy annak minősíthető tárgyak, továbbá azok a többnyire személyes vonatkozású emléktárgyak kapnak helyet, amelyek a múzeum többi, részben már említett gyűjteményébe nem tartoznak, illetve nem illenek be.

Az új szerzeményben a sort egy 1849-ben készült fehérmázás cserépkancsó nyitja meg. A kancsó nyakára a szabadságharc honvédszászlóin is látható piros-zöld lángnyelveket festették, kiöblösödő részén pedig körös-körül a szabadságharc honvédserege különböző fegyvernemeinek és csapatnemeinek katonái láthatók a nemzetortól a vadászig. Ha még többet is meg akarnánk tudni erről a különben igen „beszédes” tárgyról, akkor meg kellene fejtenünk a kancsóra festett „L” és „T” betűk titkát.

Az 1848/49-es szabadságharchoz kapcsolódik az a sötétzöld bársony, fémszálas hímzésű öv is, amelyet Biró Ignác 48-as honvéd százados, majd törökországi emigráns az 1850-es években a török hadsereg vezérkari tisztjeként viselt.

A XIX. század második feléből származik Mayer Frigyes ezredes táborigényezője. A bőrrrel borított, hengeralakú tokban nemcsak az összecsukható és praktikus elhelyezett kés, kanál és villa készült ezüsből, hanem a dugóhúzó is. Ugyancsak ezüst, méghozzá 2,37 kg súlyú az a díjkupa, amelynek a cs. és kir. 2. huszárezred 1895. évi nagy akadályugratásának győztese örvendezhetett. Az a duplafedelű schaffhauseni zsebóra pedig, amelyet az 1890-es években egy hadgyakorlaton Boér Gusztáv őrnagy I. Ferenc Józseftől kapott, 14 karátos arany és a fedelébe a magyar koronát, valamint „I. F. J.” névjelet vésték be.

„Erinnerung an meine Dienstzeit” — többek között ez a felirat olvasható Alois Pukl-nak, a cs. és kir. 5. dragonyos ezred dragonyosának porcelán emlékpipáján, amelyet a grázi P. Rabensteiner 1905-ben készített részére. A pipára festett színes kép, a kedvesétől búcsúz-

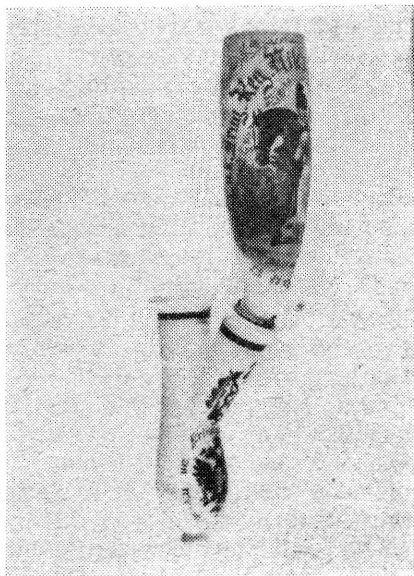

A 2. huszárezred 1895. évi nagy akadályugratásának díjkupája

kode dragonyost ábrázolja. Hasonló jellegű tárgyi emlék Dobó István haditengerész emlékkendője.

Az első világháború idején a Hadsegélyező Hivatal árusította azokat, a központi hatalmakhoz tartozó országok uralkodóinak színes arcképével díszített, cserépből, porcelánból, vagy üvegből készített bögréket, tányérokat, gyertyatartókat és bonbonniereket stb., amelyekből az új szerzeményben is találunk néhányat. Ezeknél sokkal kifejezőbb emléke a háborúnak az a bombarepsz, amelyet, olasz repülőknak a fiumei Danubius Hajógyár ellen, 1916. augusztus 1-én intézett légitámadása után Ferdinánd Lajos, a hajógyár főmérnöke talált. A repeszt, amelybe bevésték a fenti esemény dátumát, fából faragott Neptun és két sellő tartja a vállán.

Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor egyik orosz hadifoglyának 1916-ban fából készített, intarziával és gyöngyberakással díszített cigarettatárcáján látható cirill „P” és „V” betű éppúgy megfejthetetlenek, mint az említett 1849-es korsón szereplő monogram. Van azonban az új szerzeményben egy olyan tárgy is, egy ugyancsak fából készített cigarettatárca, amelyen a „Talicin 165. láger 1944” feliraton kívül a cigarettatárca készítőjének csupán „Sz. K.” monogramja látható, mégis tudjuk, hogy kiről van szó. Szántó Károly 1943. január 13-án szökött át a szovjet csapatokhoz, majd 1943 novemberétől 1944 márciusáig a talicini antifasiszta iskola hallgatója volt, júliustól pedig a 4. Ukrán Front politikai munkatársaként tevékenykedett. Az antifasiszta ellenállás más harcosainak is találhatók emléktárgyai az 1970-ben gyűjtött anyagban. Így Szőnyi Márton repülőtszti váll-lapjai, pilótajelvénye,

A katonai szolgálat emlékére készített dragonyos pipa

egyenruhájának gombjai, pénztárcája, ivópohara stb. A „M. kir. Budapest XIV. ker. Nemzetőr Század parancsnokság” szövegű fejbélyegzővel és „Haditudósító” felirattal ellátott nemzetiszínű karszalagot dr. Magyar Pál ellenállási tevékenysége során használta. B. Zsiros Zoltán Tudor Vladimirescu-hadosztály emblémája önmagáért beszél. Garasin Rudolf emlékét őrzik — a múzeum gyűjteményébe tavaly bekerült más tárgyaival együtt — a sírjáról származó koszorúszalagok is.

A képzőművészeti gyűjteményt gyarapító 13 olajfestmény közül témáját tekintve a legkorábbi, Feszty Árpádnak, az 1890-es években festett, XVI. századi páncélos vitézt ábrázoló képe. Jan Kupetzkynek Kuruc vitéz címen ismert képéről Gaál J. készítette másolat 1878-as eredetű. Ajándékozás útján került a múzeum tulajdonába Hellebronth János kuruc ezredes (1672—1738) egykorú portréja, valamint Hellebronth János fiáról, Hellebronth Antal tábornokról (1720—1804) készített két, ugyancsak egykorú portré. A képek alkotói ismeretlenek. Hellebronth János ezredes Simontornya várának parancsnoka volt és a vár feladásakor, 1709-ben, a labancok fogságába esett. 1716-ban császárellenes összeesküvés gyanúja miatt ismét letartóztaták. A Hellebronth Antalról készült egykorú portré az 1741-ben felállított Szirmay-gyalogezred tisztjeként, a másik a Kálnoky-huszárezred ezredesként (1779-től az ezred parancsnoka volt) ábrázolja.

Medgyesi Zsófia végrendeletileg hagyta a múzeumra ükapjának, Stika József tábornoknak két portréját. A hagyatékozó szerint az 1838-ban elhunyt tábornokról készített nagyobbik méretű, térdalakos arckép Borsos József alkotása.

Bem József tábornok csaptainak egyik ütközetét örökíti meg Baky Albert 1896-ban Münchenben festett képén.

Komáromi Katcz Endrének 1919-ben alkotott olajképe a vöröszászlós Citadellát ábrázolja.

A felszabadulás 25. évfordulója alkalmából a hazánkba látogatott bolgár katonai küldöttség ajándéka Száva Conovszkinak, a Bolgár Néphadsereg egységeinek vízi akadályon való átkelését ábrázoló festménye. Ugyancsak a Bolgár Néphadsereg ajándékeként került a gyűjteménybe a „Bolgár katonaszékér magyar utasokkal 1945-ben” című olajfestmény, amelyet D. Valkanov alkotott 1968-ban.

A gyűjteményt több vízfestmény és tempera is gazdagította. Ezek közül az egyik legrangosabb Mednyánszky Lászlónak, az első világháború idején alkotott katonaportréja. Egy 1917-ben készült, légiharcot ábrázoló tempera szignója: Nagy Ö. A budapesti felszabadító harcok jeleneteit megörökítő vízfestmény és ecsetrajz sorozatot alkotó szovjet katonaművésznek — aki a képeket 1945-ben, a budapesti harcok idején készítette — csak a cirillbetűs „R.T.” szignóját ismerjük. A felszabadított budai vár és környéke elevenedik meg Beron Gyula és Mészáros Mihály 1945-ben készített ceruzarajzain. Érdekes kortörténeti emlékek Czeglédi Istvánnak, a szovjet hadifogságban készített antifasiszta témájú ceruzarajzai. Egyed Antal 1945-ös ceruzarajz portréi az 1. műszaki hadosztály törzsének tagjait örökítik meg.

Az 1970-ben szerzeményezett grafikai anyag legértékesebb darabja N. Sauerweld pétervári orosz művésznek a világosi fegyverletételt ábrázoló ceruzarajza, amely az 1850-es években készült.

A képzőművészeti gyűjteményt gyarapító nagy számú metszet és nyomat egyik legkorábbi darabja Strohmeyer Antalnak a győri polgárórság 1. zászlóalja zászlóavatását ábrázoló, 1846-ban kiadott színes könyvomata.

A baráti hadseregektől érkezett ajándékanyagban szerepel — többek között — Mieczyslaw Majewski lengyel művésznek „Kürtszó” című, 1966-os kiadású rézkarca, és az ugyancsak lengyel Benon Liberski „Szuronyroham” című linómetszete. „Szovjet tengeralattjáró és helikopter hadgyakorlaton” a címe N. Kulikov szovjet grafikusművész 1968-ban készült rézkarcának. Sz. Antonov „Földalatti rakétakilövő állás” című linómetszetét 1970-ben adták ki Moszkvában. Ugyancsak 1970-es alkotás „A román haza védelmezője” című monotypia, amelyet Sántha I. készített.

A szoborgyűjtemény új darabjainak többsége emlékplakett. Az NDK Nemzeti Néphadseregének ajándéka a fehér meissenai porcellánból készített, köralakú Ernst Thälmann-emlékplakett. A szoborgyűjteményt gazdagítja az a Lenint ábrázoló alumíniumszobor, amelyet a moszkvai Frunze Katonai Akadémián tanuló magyar tisztek csoportja kapott ajándékba a felszabadulás 25. évfordulója alkalmából az akadémián megrendezett ünnepségen.

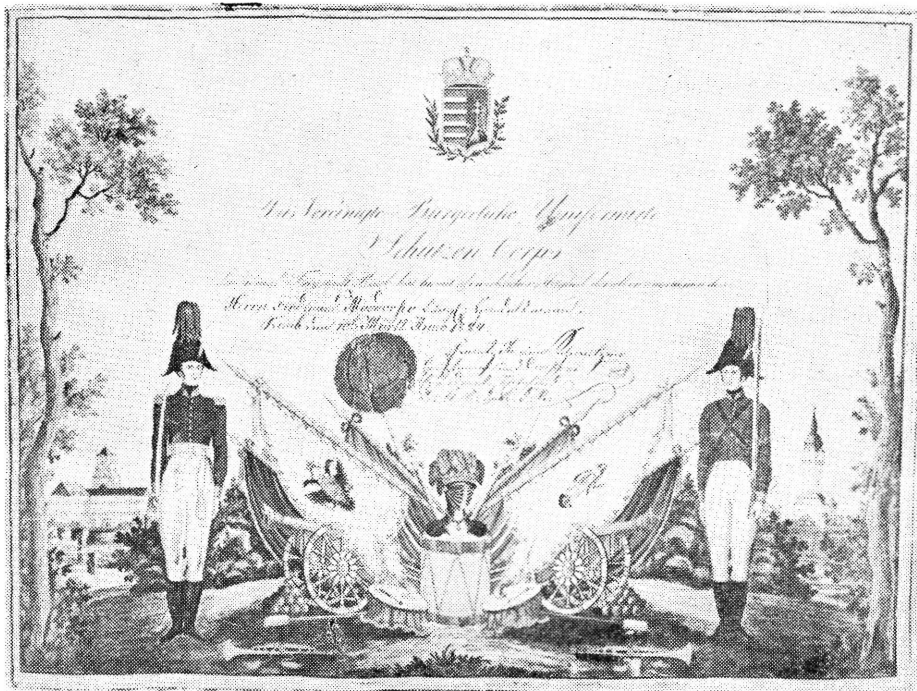
A *hatörténeti kéziratoss emlékek gyűjteményének* új szerzeményei közül a legkorábbi az a három, 1770-ből származó okmány, amelyben

egy Lamberti nevű, soproni katonaeorvos örökségéből és árváiról intézkednek.

A XVIII. század végének és a XIX. század elejének írásos emlékei is több új dokumentummal gyarapodtak. Ezek egyike az a nyugta, melyet a magyar királyi udvari főkamarási fizetőhivatal állított ki Budán 1799. március 1-én Szabadszentkirály község részére, a francia háború költségeire önként felajánlott 30 forint összegről. A győri polgárórség tagjainak sorába felvett Mesdorfer Ferdinánd kereskedő részére adományozott, 1824. március 10-én kelt emléklap az 1970-ben szerzeményezett dokumentumanyag egyik legértékesebb darabja. A vörös viaszpecséttel ellátott emléklap színes rajzai — győri épületek, a polgárórség tiszti és legénységi egyenruháját viselő alakok stb. — Hofbauer János (1803—1846) győri festőművész munkája.

Az 1848/49-es szabadságharc korából származó írásos dokumentumok között szerepel — többek között — Salamon Lajos Fejér megyei kormánybiztosnak Modrovich Ignác részére kiadott, Velencén 1848. szeptember 27-én kelt alábbi szövegű megbízólevele:

„Ezen rendeimmal Modrovich Ignácot megbízom és nékie megrendelem, hogy további meghagyásomig rögtön Martonvásárjára kimenjen és minden lehető módokat elkövessen a mi a táborozó katonaság élleme mi előbbi kiszolgáltatására nézve czélszerűleg látand.”

Győri polgárórség-emléklap 1824-ből

Egy másik dokumentum, a világosi fegyverletétel után tíz nappal, 1849. augusztus 23-án kiállított nyugta, 40 forint összegű Kossuth-bankónak a budai cs. kir. katonai térparancsnokságra való beszolgáltatásáról tanúskodik.

Novák Ferencnek 1846-ban Szombathelyen egy bizottság előtt a szakácművészetből letett sikeres vizsgáját tanúsító, díszes kivitelű „bizonság levele” — jóllehet nem katonai jellegű okmány — a múzeum 1848-as gyűjteményébe került, mivel azon az alábbi, 1866/67-ből származó feljegyzés olvasható: „Az illető Novák Ferenc 1848—49-ben a 9-ik vörös sapkás Honvéd zászló aljban egész a Világosi fegyverletételeig harczott.” E tényrt Lehoczky Sándor 48-as főhadnagy és Bárdos Antal őrmester aláírásukkal tanúsítják.

A Bihar megyei honvédegyeletnek gróf Batthyány Lajos és az aradi tizenhárom honvédtábornokok mártírhalálának 20. évfordulóján, Nagyváradon tartandó gyászistentisztelete vonatkozó, Horner Henrik részére megküldött értesítése szintén ez évi szerzemény.

A 48-as emigráció, mely az 1850/60-as években elsősorban Olaszországban folytatta politikai és katonai tevékenységét, erősen kapcsolódott Garibaldi, a nagy olasz szabadsághős nevéhez. Az 1860-as években Magyarországon is erős Garibaldi kultusz volt, aminek egyik emléke Szabad Ignác Garibaldi indulója. A kézzel írt kottáját szerzője Mikoviny Loiza kisasszonynak ajánlotta.

Igen jelentős a gyarapodás a kiegészéstől, illetve a m. kir. honvédség felállításától az első világháború végéig terjedő korszak dokumentumaiból is. Az újonnan szerzeményezett 6 végelbocsátási okmány, vagy népszerű nevén obsitlevél közül a legkorábbi 1879. december 31. keltezésű és az Érsekújvárott 1845-ben született Kovács András Károly lakatos részére adták ki, aki a cs. és kir. 12. gyalogezredben 10 évet, 7 hónapot és 25 napot, a csallóközi 59. honvéd zászlóaljban pedig 2 évet, tehát összesen 12 évet, 7 hónapot és 25 napot szolgált közkatónaként.

Ha az Osztrák—Magyar Monarchia fegyveres erőinél a katonai szolgálatai idő a XIX. század végén és az 1900-as évek elején rövidebb is lett, a katonák továbbra is nagyon várták a leszerelést. Ezt tükrözi humoros formában egy 1906-ban kiadott gyászjelentés, amely arról tudósít, hogy „... a forrón szeretett és felelhetetlen UTOLSÓ SZÁZ NAP folyó évi június hó 6-án éjjel 12 óra 10 perczkor az összes öregbakák kegyelemdöfésétől ellátva az Úrban való bizalommal fölváltva egy deczi tréber bevétele mellett a rég óhajtott jobblétre szenderült... Drága földi maradványai folyó hó 6-án du. 4 óraker fog a laktanya udvarán beszenteltetni és az összes legénység előtt örök nyugalomra tétetni. Az engesztelő szent mise az elhunytért folyó hó 6-án a parancskiadás után fog a Kantinban és Rózsáskertben ujonczok kínos jajgatása és fogcsikorgatása, s az öregek örömrivalgása, friss töpörtő, savanyú paprika, sör és bor fogyasztása mellett bemutatattani.” A gyászjelentést a gyászoló család, azaz a „szabadulást váró 1904. évi öreg bakák nevében” többek között „Feküdj és Pihenj szülők, Kurta-

vas Pál, Magánfogság János... testvérek, Laktanyafogság Panna, Leveskonzerv Kata anyósok... Mákoscsusza Zsizi, Leszerelés Zsófi sógornók” adták ki.

Az 1868—1918-as időszakról begyűjtött számos új kinevezési, illetve előléptetési, valamint kitüntetési okirat között szerepel Schnörch Gyula valamennyi előléptetési okmánya, az 1870. szeptember 13-i keltezésű kadettkinevezési okirattól az 1911. november 8-án aláírt c. vezérőrnagyi pátensig.

A korszak igen jellemző, érdekes dokumentuma Gladics István kiképzési jegyzetfüzete. A Miskolcon 1885-ben született géplakatos 1912-ben a kassai cs. és kir. 6. tábori tüzérezredben volt újonc és ott készítette a kiképzési jegyzeteket magyar, német és valami sajátosan kevert magyar—német nyelven. A füzet első négy oldalát Gladics köztűzér előjáróinak terjedelmes névsora tölti ki „Herr Korporal Bene” szobaparancsnoktól felfelé, egészen Ferenc József császárig és királyig. A füzetben Gladics, ütege löveganyagának leírását a következőképpen kezdi:

„A mi ágyúnk neve 10 cm feldhaubitiz muster 99 geschütz. Mely áll három fő részből úgy mint a rohr, lafette, és a protze. A rohr két fő részből áll úgy mint a kern-rohr és a mantel-rohr a kern-rohr terjed a mündugtól a verslussgehause-ig a mantel-rohr pedig a visir korn einstiztől végig...”

Az újonnan szerzeményezett nagyszámú első világháborús dokumentumból Ungváry Kálmánnak, a 24. honvéd gyalogezred, illetve a 301. honvéd gyalogezred tisztjének a harctéren 1915. augusztus 10-től 1917. december 31-ig vezetett naplóját, valamint Helmeczi Imrének, a jeruzsálemi osztrák—magyar zarándokház igazgatójának aláírásával ellátott, 1917. szeptember 23. keltezésű emléklapját emelem ki. Az emléklapot Helmeczi természetesen nem zarándokként, hanem a török hadsereg oldalán harcoló osztrák—magyar tüzéralakulat közkatonaiként kapta.

Huber László tizedes a szpaszkojei hadifogolytáborból hozta haza a táborban 1916. február 12-én megrendezett „kedély-estély” kézzel írt műsorát. A 11 számból álló műsorban Huber tizedes maga is fellépett, többek között az 5. számként előadott „Józsika” című egyfelvonásos bohózatban. A műsor arról is tudósít, hogy az előadást 5—15 kopekes belépődíj fejében tekinthették meg a nézők.

Az 1918-as őszirozsás forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság korszakának dokumentumanyagát gazdagító 11 újonnan szerzeményezett okmány között szerepel a szociáldemokrata Népörség Központja Pirovics Pál aláírásával ellátott, keltezés nélküli igazolványa, amely azt tanúsítja, hogy „felmutatója őrszolgálatot teljesít és fegyverviselésre jogosult”. Az igazolványt a budapesti cukrászok és mézeskalácsosok ipartestületének a Népörséghez tartozó tagjai használták.

Az 1919-es Vörös Hadseregben folyó politikai nevelőmunka értékes dokumentuma Petri Miklósnak, a III. hadosztály propaganda iskolája elvégzéséről kapott, 1919. május 6. keltezésű igazolványa, vala-

Meghatalmazás.

Petri Miklós dandárság megbízva, hogy
a 65. dandárság 11/19. Bz. nál mint
agitátor működjék. -

~ A nevezett felhatalmaztatlan, katonai feladat
és mindennemű kötelezettség alól, katonai, katonai
célú és repülő gépjárművezető. -

~ A katonai és politikai kötelezettség alól, katonai
mindennemű feladatában résztvevő. -
Táppal melege.

Eger, 1919. június 10-én.

Burányi Gyula
pl. vez.

Petri Miklós zászlóaljagitátor meghatalmazása 1919-ből

mint a részére május 6-án kiállított meghatalmazás, amelyben Burányi Gyula, a 65. dandársóport politikai megbízottja megbízta, hogy a dandársóport III/19. zászlóaljánál „mint agitátor” működjék.

„Szomorú szívvel habár, azonban elvtársi kötelességemnek tartom, hogy szeretett fiok, hős elvtársunk elestéről értesítsem...” Ezek a sorok a 20/IV. vörös zászlóalj parancsnok-helyettesének Egerbe, Jancsó Mihály részére küldött, 1919. június 7-i hivatalos levelében olvasható. Jancsó Mihály fia 1919. június 4-én a csehszlovák intervenciók elleni harcban esett el.

A Vörös Hadsereg számos veteránjának aláírását tartalmazza az az emlékkönyv, amelyet 1959. november 14-én a volt vöröskatonák Budapesten megrendezett bajtársi találkozásán fektettek fel.

Az 1919–1945-ös időszakra vonatkozó, 1970-ben gyűjtött dokumentumanyagból jelentőségüknél és ritkaságuknál fogva a spanyol polgárháború nemzetközi brigádjaival, a magyarországi felszabadító harcokkal és a magyar antifasiszta ellenállással, valamint a Magyar Néphadsereg megszűlésével kapcsolatos kéziratos emlékek tarthatnak érdeklődésre számot.

Jász Dezső elvtársnak, a spanyolországi 21. vegyesdandár egykori parancsnokának adományaként került a múzeum gyűjteményébe a dandár könyvtárának katalógusa. Ebből kitűnik, hogy a dandár kato-

náinak és tisztjeinek a szépirodalmi és művészeti könyveken kívül számos hadtudományi és ideológiai mű állt a rendelkezésükre. A könyvtár anyagában szerepelt Marx, Lenin, Sztálin több műve, valamint a III. Internacionálé néhány dokumentuma is.

A második világháborúval és Magyarország felszabadításával kapcsolatos újabb kéziratok emlékanyagnak kétségkívül egyik legértékesebb darabja az az elismerő oklevél, amelyet N. K. Zubovszkij, a felszabadító Vörös Hadsereg egyik gárdaalakulatának sorkatonája kapott 1944-ben a dunai átkelésben való részvételéért. Az oklevelet hazánk felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából küldte meg a múzeumnak lakóhelyéről, Krivoj-Rog-ból.

Ebben az évben kerültek be a gyűjteménybe annak a 18 német katonának különböző okmányai, akik a körülzárt fasiszta csapatoknak a budai várból 1944. február 11-én végrehajtott, sikertelen kitörésében vettek részt és Pilisborosjenőnél estek el.

A magyar hadifoglyok antifasiszta mozgalmára és a Vörös Hadsereg ellen harcoló Horthy-fasiszta csapatok felbomlásztására irányuló agitációs munkára vonatkozóan több értékes dokumentumot ajándékozott a múzeumnak Földes Pál, brjanszki partizánparancsnok, valamint dr. Weiszfeiler Gyula és dr. Kovács István, akik 1944-ben a Vörös Hadsereg frontpropagandistái voltak. Az újabb dokumentumok egyike a 188. hadifoglytábor magyar hadifoglyainak 1943. október 8-i felhívása a magyar néphez. A dr. Kovács István által, az 1. Ukrán Front arcvonalán elmondott egyik rádiófelhívás gépelt fogalmazványa így kezdődik:

„Figyelem! Figyelem! Felhívást közvetítünk a 7. hadosztály katonáihoz! Magyar tisztok és katonák! Ti nem akartok harcolni a németekért, akik elrabolták hazátok szabadságát. A magyar katonák ezrei hagyták már el a hitlerbérenc hadsereget és jöttek át az oroszok oldalára...”

Bekerült a gyűjteménybe a 11. számú honvéd helyőrségi kórházban dr. Leitner Ferenc orvos-alezredes vezetésével 1944-ben folytatott ellenállási tevékenységre vonatkozó több dokumentum, valamint a csehországi Tyn város pecsétjével ellátott, 1945 május 9. keltezésű igazolvány, amelyet a város környékén kibontakozott partizánharcokat fegyveresen támogató magyar alakulat, az 1. hegyidandár híradó zászlóalj tisztje, Pikó György zászlós részére adtak ki. Az oroszul beszélő Pikó György negyedmagával együtt tagja volt annak a bizottságnak, amely a város felé közeledő felszabadító szovjet csapatok elé ment.

A Magyar Néphadsereg megszületéséhez kapcsolódó újabb dokumentumok többek között a Budai Önkéntes Ezred harcosa, Bózsa Sándor részére, a 17 206. postafiók számú szovjet alakulat által 1945. február 13-án kiállított orosz nyelvű igazolvány, Szalontai János 6. hadosztálybeli tartalékos főhadnagy emléklapja, valamint Szőke Mihálynak, a Magyar 6. Honvéd Vasút- és Hidépítő Zászlóalj katonájának 1945-ös okmányai.

A *hadtörténeti nyomtatott emlékek gyűjteményének* új szerzeményei döntő többségükben XX. századiak, s mindössze 4 olyan dokumentum

van, amelyek az előző évszázadból, pontosabban annak első feléből származnak. Ezek közül a legkorábbi I. Ferenc 1801. augusztus 26-i rendeletét tartalmazza, melyben az uralkodó elrendeli, hogy az 1793-ban kibocsátott 6 és 12 krajcárosokat és az 1800-ban veretett 24 krajcárosokat vonják be, és pedig a 6 és 24 krajcárosokat 1801. december 31-ig, a 12 krajcárosokat pedig később meghatározandó időpontig. A magyar nyelvű nyomtatvány szövegéből kitűnik, hogy „a belső értéken alól” veretett fenti pénznemeket a forradalmi Franciaország elleni első koalíciós háború elhúzódása és költségei miatt „az Kész Pénz folyamattjának fent-tartására, és az Táborozó Seregek fizetésére” bocsátották ki. I. Ferenc unokája, Mária Lujza és Napóleon fia címére, címerére, rangjára és személyi viszonyaira vonatkozó, 1818. július 22-i döntéseit tartalmazó német nyelvű nyomtatvány is ennek az évnek a szerzeménye. A másik két XVIII. századi nyomtatvány közül az egyik, egy 1847-ben kiadott „Utasítás az erdélyi sorozredekben megkívántató katonai újonczoknak kiállítására iránt”, a másik a fővárosból a Felvidéken át visszavonuló Feldunai Hadtest parancsnokának, Görgei Artúr tábornoknak Löcsén, 1849. február 4-én kibocsátott, német és szlovák nyelvű kiáltványa.

Az első világháború időszakából származó, 1970-ben gyűjtött röplapok közül az olasz hadvezetőségnek az osztrák—magyar csapatok bomlasztása végett kiadott, 1916. augusztus 9-i német—magyar—horvát—szerb és lengyel nyelvű röplapja, valamint a cs. és kir. IV. hadsereg kiképző csoport manzanói Tabori Mozgójának 1918. augusztus 4-i műsora a leginkább figyelemre méltó.

Az 1918-as őszirózsás forradalom korából származó röplapokból 1 darabbal növekedett a gyűjtemény. Ebben a Nemzeti Tanács Katona Tanácsa a magyar katonákat feloldja a régi k.u.k. eskü alól és ki mondja, hogy ezentúl a Nemzeti Tanács parancsainak tartoznak engedelmeskedni.

„Vörös Katonák! Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál!” — így kezdődik a Forradalmi Kormányzótanácsnak a Vörös Hadsereg fegyelmének fokozása végett kiadott, Kun Béla, Böhm Vilmos, Szántó Béla, Fiedler Rezső és Haubrich József népbiztosok aláírta röplapja, amelyből magyar és német nyelvű változatban egyaránt két-két példánnyal gyarapodott a gyűjtemény.

Az 1970-ben szerzeményezett nyomtatványanyagban a Szovjet Hadseregnek a második világháború idején kiadott magyar és német nyelvű röplapjai vannak túlsúlyban. A magyar katonákat átállásra buzdító röplapok megfogalmazásából és terjesztéséből a magyar kommunista emigránsok is derekasan kivették a részüket.

A múzeum plakátgyűjteményének ez évi gyarapodását zömmel a baráti hadseregektől ajándékképpen kapott képes plakátanyag teszi ki.

A *levelezőlap gyűjtemény* 1970-ben szerzeményezett anyaga igen változatos. Zömmel magyar, osztrák, német, olasz, francia, orosz (szovjet), és angol kiadású, fekete-fehér és színes képeslapokból áll. A képeslapok témája rendkívül szerteágazó; Napóleon élete, a századeleji pécsi laktanyák, a szovjet Vörös Hadsereg megszületésének 20 éves

évfordulója, az 1859. június 4-i magentai csata, G. Sz. Tyitov szovjet úrhajós, I. Ferenc József 1867-es koronázásának 40 éves évfordulója, az orosz—japán háború, Karl Theodor Körner stb., stb. A fő téma: az első világháború.

Rendkívül művészi és egyenruha-történeti szempontból igen érdekes a Münchenben, az 1960-as évek elején kiadott „Historische Uniformen” sorozat.

Az első világháborús tábori levelezőlapok között több orosz, illetve olasz hadifogságból küldött hadifogoly levelezőlap is található. Gladics István tüzér szakaszvezető egyik lapját Romanovkából küldte 1917. április 7. keltezéssel, a másikat az olaszországi Pizzighettone-ból, 1918. december 9. dátummal. Ismét előkerült egy nyírfakéreg tábori lap is. Csehák János küldte szüleinek a Pest megyei Ócsára 1916. július 17-én.

A 4 második világháborús tábori posta levelező lapot Szőnyi Márton zászlós (1/3 vadászrepülő század) küldte a szüleinek a frontról 1941 augusztusában.

A *modellgyűjtemény* új szerzeményei, egy kivételével, a második világháborúban használt szovjet, angol, amerikai, francia, német, olasz, japán és magyar harci repülőgépek 1:72 méretarányú modelljei.

Az 1970-ben szerzeményezett és a fentiekben ismertetett tárgyak és dokumentumok egy részét a múzeum kiállításain mutatja majd be. E cikk írója reméli, hogy ismertetésével sikerült felkelteni az érdeklődést a múzeum kiállításai és gyűjtőmunkája iránt. E gyűjtőmunka széles körű társadalmi támogatással lehet csak igazán eredményes. Erre a támogatásra az Országos Hadtörténeti Múzeum ezúton is felkéri a Hadtörténelmi- Közlemények minden olvasóját.

